

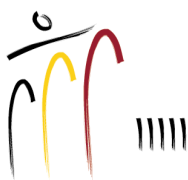
ADVIES

CRB 2021-2780

**Advies over het jaarverslag van de
Nationale Raad voor de Productiviteit**

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

Advies over het jaarverslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit

**Brussel
28.09.2021**

1. Inbehandelingneming

Artikel 4 van de wet van 25 november 2018 houdende de oprichting van de Nationale Raad voor de Productiviteit (NRP) bepaalt in het tweede lid dat de studies en verslagen van deze instelling kunnen worden besproken in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), voordat ze worden gepubliceerd. Als deze laatste een advies wenst uit te brengen, wordt dat advies bij de publicatie van de studie of het verslag als bijlage toegevoegd. Het jaarverslag 2021 over de productiviteit werd op 1 september 2021 aan de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven overgezonden.

Het ontwerpadvies, dat het resultaat is van de besprekingen in de subcommissie Raad voor de Productiviteit dd. 13, 21 en 22 september 2021, werd goedgekeurd tijdens de plenaire vergadering van 28 september 2021.

2. Het verslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit

Het jaarverslag van de NRP heeft tot doel de stand van de kennis over de productiviteit en het concurrentievermogen vast te stellen om meer te weten te komen over de bronnen van de productiviteitsgroei en de eventuele oorzaken van de vertraging ervan vast te stellen.

Om de eerste diagnose van de ontwikkeling van de productiviteit en van het concurrentievermogen in België te verfijnen en, in voorkomend geval, nuttige economische beleidsmaatregelen te formuleren, moet de NRP grondige analyses kunnen uitvoeren, met name op basis van de door de CRB gestelde vragen. Daartoe moet hij een beroep kunnen doen op externe deskundigen. De CRB vraagt dat hiervoor middelen ter beschikking van de NRP worden gesteld.

3. Concepten concurrentievermogen en productiviteit

Productiviteitswinsten zijn een noodzakelijke, maar ontoereikende, voorwaarde voor de welvaart van de bevolking, de versterking van de sociale cohesie en de financiering van de investeringen die noodzakelijk zijn om de Europese milieudoelstellingen te bereiken, t.w. koolstofneutraliteit tegen het jaar 2050. Productiviteitswinsten vormen de basis voor verbeterde reële inkomens en lagere relatieve prijzen. Die laatste stellen bedrijven ook in staat hun rentabiliteit te verhogen, wat cruciaal is voor toekomstige investeringen. Al deze elementen zijn noodzakelijk opdat een verhoging van de productiviteit tot een verbetering van het concurrentievermogen kan leiden.

In het verslag van de OESO "Vers une croissance verte ? Suivi des progrès" (2015) wordt de balans opgemaakt van de ervaring die de verschillende landen op weg naar een groene economie hebben opgedaan. Het verslag evalueert met name de problemen die rijzen bij het op elkaar afstemmen van de economische en de milieuprioriteiten en stelt de gunstige voorwaarden vast voor de toepassing van ambitieuzere en efficiëntere beleidsmaatregelen inzake groene groei, die economische opportuniteiten kunnen genereren en aangrijpen. Voor de CRB kunnen productiviteit, sociale vooruitgang en ambitieuze milieubeleidsmaatregelen hand in hand gaan, maar dat gebeurt niet spontaan. Dit vereist een gunstig kader voor overheidsbeleid dat goed opgezet en coherent moet zijn en een level playing field moet garanderen. Opdat de productiviteitswinsten een positieve invloed hebben op het leefmilieu, is het o.a. noodzakelijk toe te werken naar een circulaire economie¹ en naar een alsmaar zuiniger gebruik van de hulpbronnen. In dit verband wijst de CRB op de

¹ De CRB en de FRDO hebben zich over dit onderwerp uitgesproken in een advies (CRB en FRDO 2021c).

“investeringsdimensie”, met name op innovatie, en op de belemmeringen die op dat vlak moeten worden weggenomen (cf. 5.2).

België wordt vandaag geconfronteerd met uitdagingen op het vlak van de houdbaarheid van zijn **openbare financiën** op middellange en lange termijn, waarvan de situatie tijdens het afgelopen decennium voornamelijk werd verslechterd door de financiële, economische en gezondheids crisissen. Dit zou de mogelijkheden om een beroep te doen op budgettaire instrumenten in de toekomst kunnen beperken. Productiviteitsgroei is bijgevolg ook noodzakelijk voor het creëren van begrotingsruimte om het scala aan mogelijke beleidskeuzes te kunnen verbreden en zo uitdagingen als de vergrijzing van de bevolking, de sociale cohesie (en meer bepaald het garanderen van de leefbaarheid van ons systeem van sociale bescherming op lange termijn) en de ecologische en digitale transitie aan te pakken. Zo heeft de Studiecommissie voor de Vergrijzing in haar recentste verslagen telkens gewezen op het belang van de macro-economische context, en meer bepaald van de productiviteitswinsten bij de raming van de begrotingskosten van de vergrijzing. Een hoge en groeiende overheidsschuld kan ook de kwetsbaarheid van het overheidsbeleid verhogen, met name in geval van stijgende rentevoeten en risicopremies.

Het is belangrijk op te merken dat de verbanden tussen enerzijds de productiviteit en anderzijds de welvaart, de sociale cohesie en het leefmilieu in beide richtingen werken. Wat sociale cohesie betreft, blijft het onderwerp weliswaar omstreden in de economische literatuur, maar lijken alsmear meer studies² erop te wijzen dat de ongelijkheden een negatieve impact zouden hebben op de groei, althans boven een bepaalde drempel. De vele dimensies van ongelijkheid zijn nauw met elkaar verweven en lijken elkaar te versterken. Meer bepaald hebben ongelijkheden op het vlak van kansen niet alleen ongunstige en potentieel duurzame gevolgen voor de huidige generaties, maar zijn ze ook van invloed op de toekomstige economische vooruitzichten. De toegankelijkheid en kwaliteit van het onderwijs zijn in dit verband van essentieel belang. Er moet echter worden opgemerkt dat België tot de landen behoort waar het niveau van de ongelijkheden en de loonkloof tussen mannen en vrouwen het meest binnen de perken zijn gehouden. Het armoederisico onder werknemers is ook laag, hoewel de werkgelegenheidsgraden relatief laag zijn (Cordemans 2019). Wat het leefmilieu betreft, zou de klimaatverandering volgens een studie in opdracht van de Nationale Klimaatcommissie over de belangrijkste rechtstreekse sociaal-economische effecten van de klimaatverandering (De Ridder et al. 2020) een groot aantal economische sectoren in België treffen. De verwachte totale kosten - die hoofdzakelijk worden veroorzaakt door extreme hitte, droogte en overstromingen - zijn beduidend hoger dan de eventuele winsten ten gevolge van de zachtere winters. De warmte dreigt voorts te leiden tot een verlies van arbeidsproductiviteit. Het is dus ook cruciaal de door de CRB vastgestelde doelstellingen te bereiken om de productiviteit te verhogen.

² Cingano (2014), Dabla-Norris et al. (2015)

4. Vaststellingen

4.1 Nationale diagnose

Volgens de NRP wordt een markante vertraging van de Belgische productiviteit waargenomen na de economische en financiële crisis van 2008. Deze lage productiviteitsgroei is te wijten aan een sterke daling van de bijdrage van de totale factorproductiviteit en van capital deepening (kapitaalintensifiëring) die geen verband houdt met de informatie- en communicatietechnologieën³. Tot dusver is de impact van de COVID-19-crisis op de ontwikkeling van de Belgische arbeidsproductiviteit echter vrij beperkt gebleven. De CRB verzoekt de economische beleidsbepalers alert te blijven voor de impact van de crisis op de productiviteit van de ondernemingen, die in de komende maanden nog concreet voelbaar zou kunnen worden.

Op dit moment is het **begrotingsbeleid** van de verschillende entiteiten van het land cruciaal om de economie te stabiliseren. Het is van belang de overheidsmiddelen verstandig te gebruiken om de potentiële groei te stimuleren en aldus de toekomstige manoeuvreerruimte te vergroten. Dit zal het land ook in staat stellen de schuld/bbp-ratio te stabiliseren. Om de pandemie het hoofd te kunnen bieden, heeft de Europese Commissie de "algemene afwijkingsclausule" geactiveerd, op grond waarvan tijdelijk kan worden afgeweken van de in het Stabiliteitspact vastgestelde schuld- en tekortlimieten. Deze clausule zal in 2022 worden verlengd, met het oog op de deactivering ervan in 2023. De CRB herinnert aan zijn verzoek aan de Belgische regering en aan de Europese Commissie om de productieve overheidsinvesteringen een gunstige behandeling in het kader van de Europese begrotingsregels te geven (CRB en NAR 2020). Een toename van de investeringen, meer bepaald die van de overheid, moet erop gericht zijn zowel de economische groei op korte termijn als de potentiële economische groei op lange termijn te stimuleren.

De productiviteitsdynamiek in **de verwerkende nijverheid** (die wordt gekenmerkt door een vertraging van de groei in de bedrijfstakken die vóór 2008 op dit gebied het best presteerden) verschilt van die in **de marktdiensten** (waar de vertraging van de productiviteitsgroei zich vooral heeft voorgedaan in de bedrijfstakken die in het verleden al ondermaats presteerden). De CRB heeft vraagtekens bij de dynamiek achter deze tegenstrijdige ontwikkelingen.

De CRB herinnert eraan dat een '**micro'**-benadering van de productiviteit wenselijk is om inzicht te krijgen in de dynamiek die achter de algemene ontwikkeling van de productiviteit schuilgaat. Hij herhaalt ook zijn wens om een grondige analyse van de **productiviteitsniveaus** uit te voeren. De waargenomen verschillen in productiviteitsgroei tussen België en zijn belangrijkste buurlanden zouden immers kunnen worden verklaard door de nabijheid van de technologische grens⁴.

³ De boekhouding van de groei maakt het mogelijk het groeipercentage van de productiviteit uit te splitsen in vier bijdragen: (1) het samenstellingseffect van de arbeidskrachten, (2) de kapitaalintensifiëring in informatie- en communicatietechnologieën (ICT), (3) de activa die geen verband houden met deze technologieën (niet-ICT) en (4) de totale factorproductiviteit (TFP). Het aan de ICT verbonden kapitaal omvat informaticamateriaal, telecommunicatie-uitrusting en software en databanken. De TFP houdt rekening met de algehele efficiëntie waarmee de factoren arbeid en kapitaal gezamenlijk worden gebruikt in het productieproces. De stijging van de TFP is gelijk aan een restwaarde, d.w.z. het deel van de groei van het bbp dat niet wordt verklaard door de ontwikkeling van de factoren arbeid en kapitaal.

⁴ De 'technologise grens' verwijst naar de toepassing van de beste beschikbare technologie (in een welbepaald productiedomein) wereldwijd. Een land dat zich onder die grens bevindt, kan, door imitatie van de bestaande technologieën, zijn productiviteit snel verhogen. Een land dat zich op de technologiegrens bevindt, moet er daarentegen naar streven om deze grens te verplaatsen door het ontwikkelen van innovaties.

4.2 Regionale diagnose

De CRB nodigt de NRP uit om zijn resultaten aan de verschillende economische en sociale raden van het land te presenteren. Belangrijke domeinen die door de NRP worden geanalyseerd, vallen immers deels of volledig onder de verantwoordelijkheid van de gewesten of de gemeenschappen.

De NRP neemt in de drie gewesten een vertraging van de productiviteit waar, met verschillen. De leden van de CRB stellen vast dat er productiviteitsverschillen zijn tussen de regio's, maar dat de waargenomen spreiding tussen de regio's vanuit internationaal perspectief niet bijzonder groot is.

De CRB nodigt de NRP uit om deze analyse regelmatig te reproduceren. Een verdere tijdshorizon zou immers nuttig zijn voor een robuuste analyse van de dynamiek die aan de gang is.

5. Hefbomen van het concurrentievermogen

Volgens de NRP vindt de lage productiviteitsgroei in België zijn oorsprong grotendeels in de futloosheid van de totale factorproductiviteit, die nauwer samenhangt met de bedrijfsdynamiek en met innovatie.

5.1 Bedrijfsdynamiek

Volgens het verslag van de NRP lijkt de COVID-19-crisis geen significante impact te hebben gehad op de bedrijfsdynamiek. Hij heeft geen verschijnsel van 'cleansing' of van 'scarring' waargenomen. De CRB nodigt de NRP uit om deze indicator van nabij op te volgen, want het is mogelijk dat de situatie in de komende maanden evolueert. Het lage aantal bedrijfsfaillissementen tijdens de afgelopen 18 maanden is immers gedeeltelijk toe te schrijven aan de invoering van een moratorium op de faillissementen (van april tot juni 2020 en van november 2020 tot januari 2021). Ondernemingen die hun activiteiten stillegden of in moeilijkheden verkeerden, hebben in deze periode ook steunmaatregelen en overheidssteun genoten.

De CRB beklemtoont het belang om over een **regelgevingskader**⁵ te beschikken dat de instroom van nieuwe ondernemingen met een hoog potentieel en de uitstroom of de heroriëntatie van de minder efficiënte bedrijven vergemakkelijkt, en dat bedrijven in staat stelt te groeien en voorwaarden te scheppen die bevorderlijk zijn voor een grotere efficiëntie.

Volgens een sectorale analyse voor de periode 2002-2017 die wordt vermeld in het verslag, blijken de **startende ondernemingen** (van 1 tot 4 jaar) steeds meer moeilijkheden te ondervinden om het gemiddelde productiviteitsniveau van de gevestigde ondernemingen te halen. Het is van cruciaal belang de factoren te onderzoeken die deze ontwikkeling kunnen verklaren, aangezien de productiviteitsgroei van startende ondernemingen in de eerste jaren na hun intrede een significante (positieve) bijdrage levert aan de productiviteitsgroei binnen een bedrijfstak.

De congestie van de markt die wordt veroorzaakt door de minst productieve bedrijven (meer bepaald de 'zombiebedrijven') kan de toegang tot de markt belemmeren en de groeimogelijkheden van andere, meer productieve bedrijven beperken. Voor de CRB brengt de sanering van ondernemingen in moeilijkheden minder sociale kosten met zich mee als gevolg van banenverlies dan wanneer alleen

⁵ In dit kader moet worden opgemerkt dat op 1 mei 2018 in België een hervorming van de reglementering betreffende de faillissementen in werking is getreden. In 2021 heeft de federale regering ook een hervorming doorgevoerd om de toegang tot de procedure van gerechtelijke reorganisatie in België te versoepelen.

een uitstap wordt overwogen. Het is daarom belangrijk om **de reorganisatie van zombiebedrijven met een duidelijk aangetoond groeipotentieel te vergemakkelijken**, met name door middel van een overname, en de nodige investeringen te doen om hun productiviteit te verhogen. Waar mogelijk is het herstel van bedrijven in moeilijkheden, vooral wanneer ze een belangrijke plaats innemen in de waardeketen, daarom te verkiezen boven de verwijdering ervan. Wanneer dit niet mogelijk is, heeft de staat een rol te spelen in de sociale bescherming en de re-integratie van de betrokken werknemers, in dialoog met de vertegenwoordigers van de bedrijfswereld en van de arbeidswereld. In dit verband moeten de belemmeringen voor een ordelijke sluiting van verzwakte ondernemingen waarvoor een sanering niet mogelijk is, zoveel mogelijk worden weggenomen, waarbij met de nodige omzichtigheid te werk moet worden gegaan. Een uitstap uit de markt van 'zombiebedrijven' maakt het mogelijk om productiefactoren vrij te maken, wat op lange termijn de oprichting van nieuwe bedrijven of de uitbreiding van bestaande meer productieve bedrijven ten goede komt.

5.2 *Innovatie*

De COVID-19-crisis heeft een onzekere impact gehad op de innovatie-inspanningen op korte en middellange termijn. In tijden van crisis kunnen de privé-investeringsprojecten worden opgeschort of stopgezet, vooral de meest risicovolle projecten, zoals die in O&O. De CRB stelt zich vragen bij de effecten van verminderde investeringen (vooral in O&O) op de productiviteitsgroei.

O&O en innovatie (en de verspreiding ervan) zijn belangrijke determinanten van de economische groei en kunnen ook (een deel van) het antwoord bieden op een aantal van de grote maatschappelijke uitdagingen waarmee we worden geconfronteerd (bv. milieu-uitdagingen, uitdagingen op gezondheidsvlak, de vergrijzing...). Het is dus van belang de steun voor O&O in België op peil te houden, maar tegelijk moet worden toegezien op de doeltreffendheid van de steunmaatregelen. Aangezien de keuzes die vandaag op het gebied van O&O worden gemaakt, gevolgen hebben op lange termijn, is het des te noodzakelijker om er zo snel mogelijk voor te zorgen dat de overheidsmiddelen op een optimale manier worden toegewezen om O&O te stimuleren. In dit opzicht - en zoals wordt aangegeven in het verslag van de NRP - draagt de gedeeltelijke vrijstelling van bedrijfsvoorheffing op de lonen van O&O-personeel weliswaar bij tot het genereren van extra onderzoeksactiviteiten, maar zijn er geen solide aanwijzingen van efficiëntie met betrekking tot het belastingkrediet voor O&O of de belastingaftrek van 80% op octrooi-inkomsten⁶. Bovendien neemt de additionaliteit van O&O - d.w.z. de mate waarin overheidssteun nieuwe O&O-activiteiten creëert - af als bedrijven verschillende fiscale steunregelingen combineren (Dumont 2019, blz. 5).

België wordt herhaaldelijk geconfronteerd met vaststellingen of oproepen van nationale organisaties (zoals het Federaal Planbureau) en internationale instellingen (zoals de Europese Commissie en de OESO) m.b.t. verschillende problemen: een betere efficiëntie van de O&O-steunmaatregelen, een betere valorisatie van de resultaten van O&O die wordt gefinancierd door de overheden in termen van economische activiteit en werkgelegenheid, en een betere diffusie van innovatie. De leden van de CRB werken momenteel aan een gemeenschappelijke diagnose van deze problemen. Deze werkzaamheden moeten het mogelijk maken voorstellen te formuleren om de economische beleidsmaatregelen ter ondersteuning van de O&O-uitgaven fijner af te stemmen en een passend economisch beleid in te voeren om de O&O-uitgaven zo veel mogelijk te valoriseren, met andere woorden ervoor te zorgen dat deze uitgaven zo veel mogelijk resulteren in toegevoegde waarde en bijkomende werkgelegenheid.

⁶ In 2016 werd de belastingaftrek voor octrooi-inkomsten vervangen door een belastingaftrek voor innovatie-inkomsten.

In België is de O&O-activiteit relatief geconcentreerd in een klein aantal sectoren en grote ondernemingen. Bovendien is een klein deel van de totale O&O-uitgaven afkomstig van **jonge ondernemingen**⁷. Toch zijn het sommige van deze jonge bedrijven die het beste groeipotentieel hebben (Schoonackers 2020). In haar specifieke aanbevelingen voor België dringt de Europese Commissie aan op een bredere spreiding van de O&O-investeringen, ook onder de **kleine ondernemingen**.

De CRB is van oordeel dat bijzondere aandacht moet worden besteed aan de manier waarop de **verspreiding** kan worden gestimuleerd. Het is namelijk niet alleen van belang nieuwe technologieën/kennis te ontwikkelen, ze moeten ook binnen de economie worden verspreid. Daarom is het belangrijk de hinderpalen voor deze technologische verspreiding uit de weg te ruimen, met name door de absorptiecapaciteit van de ondernemingen (met inbegrip van de kmo's) te vergroten, d.w.z. het vermogen om nieuwe technologieën/kennis op waarde te schatten, te assimileren en in zakelijke toepassingen te integreren. Met het oog op het verhogen van de absorptiecapaciteit van bedrijven kan worden ingezet op het verbreden van de O&O-basis, het verhogen van het aanbod van STEM- en ICT-profielen op de arbeidsmarkt, het stimuleren van organisatorische innovatie bij bedrijven... Daarnaast is het ook belangrijk om de linken tussen innovatieactoren te stimuleren.

Zoals hij aangaf in een recent advies, is de CRB (2020) voorts van oordeel dat het belangrijk is om bij het ontwerpen van **regelgeving** innovatie niet uit het oog te verliezen en dit element mee te nemen in de afweging met andere 'belangen' die aan de orde zijn, zoals veiligheid, kwaliteit, bescherming... Veel regelgeving heeft, zonder daarom inhoudelijk pro- of anti-innovatie te zijn, door de vormgeving ervan wel een belangrijke impact op innovatie. Zo kan regelgeving die ingezeten ondernemingen bevoordeelt boven nieuwe ondernemingen en dus de toetreding van nieuwkomers op de markt belemmert, een negatief effect hebben op de marktwerking en op die manier op innovatie. Zware administratieve lasten hebben ook opportuniteitskosten: de middelen en tijd die worden gebruikt om te voldoen aan de regelgeving kunnen niet worden besteed aan andere activiteiten, zoals innovatie. Ook inhoudelijk is het belangrijk dat regelgeving voldoende snel wordt aangepast aan nieuwe ontwikkelingen en ruimte laat voor innovatie. De snelheid waarmee dit gebeurt, zal meebepalend zijn voor het ontwikkelen van 'first mover advantages' in internationaal perspectief. Er moet echter ook rekening moet worden gehouden met de maatschappelijke gevolgen van innovaties, potentiële risico's en eventueel ongewenste neveneffecten.

5.3 Aanvullende thema's

Parallel met de twee strategische assen die de NRP aanstipte in zijn verslag (bedrijfsdynamiek en innovatie), wenst de CRB opnieuw het belang van onderwijs en vorming, enerzijds, en van mededinging, anderzijds, als hefboomen van het concurrentievermogen naar voren te brengen.

5.3.1 Onderwijs en vorming

Onderwijs en vorming zijn essentiële elementen in het proces van accumulatie van menselijk kapitaal. Deze factor is van fundamenteel belang voor het stimuleren van de productiviteit en het innovatievermogen. Onderwijs en opleiding dragen bij tot een vermindering van de mismatches op de arbeidsmarkt, helpen om kansen op de arbeidsmarkt te garanderen, ontwikkelen en verbreden de loopbaanmogelijkheden in deze context van transitie, vergemakkelijken de activering en de beroepsmobiliteit binnen en tussen sectoren, dragen bij tot het terugdringen van de tekorten op de

⁷ Vennix (2019) toont aan dat minder dan 3% van de Belgische O&O-uitgaven van de privésector wordt gedaan door ondernemingen van minder dan 5 jaar oud.

arbeidsmarkt en hebben een emanciperende rol voor elke burger die het arbeidsmarktkader overstijgt (persoonlijke ontwikkeling, democratie, welzijn, burgerparticipatie, kunst en cultuur enz.).

Levenslang leren is een sleutelement om te beantwoorden aan de behoeften van de ondernemingen en aan de bezorgdheden van de werknemers in deze context van milieutransitie en van technologische veranderingen, die een kwalitatieve en kwantitatieve transformatie van de arbeidsmarkt met zich zouden moeten meebrengen. Deze factor is van fundamenteel belang voor het stimuleren van de productiviteit en de innovatiecapaciteit. Deelname aan voortgezette opleiding vormt een gedeelde verantwoordelijkheid van de werkgevers, de werknemers, de andere individuen en de overheden.

De economie kampt met een structureel **mismatchprobleem op de arbeidsmarkt**. Enerzijds blijft het moeilijk om tal van arbeidsplaatsen in te vullen. Anderzijds blijven specifieke groepen van de bevolking moeilijkheden ondervinden om zich te integreren op de arbeidsmarkt. Dit verschijnsel blijkt een ernstige rem op de economische activiteit en een bedreiging voor de sociale cohesie te vormen. De toekomstige klimaattransitie en digitale transitie bieden veel mogelijkheden op het gebied van werkgelegenheid en concurrentievermogen, maar er moet op worden toegezien dat ze de structurele problemen van de Belgische economie niet verergeren. De inschakeling van de risicogroepen op de arbeidsmarkt vormt een prioritair thema. Zo moet de inschakeling op de arbeidsmarkt van degenen die het verst van de arbeidsmarkt af staan, worden ondersteund (meer bepaald de laaggeschoolden, oudere werknemers, mensen met een immigratieachtergrond, alsmede mensen die afwezig zijn wegens ziekte en die weer een beroepsactiviteit kunnen uitoefenen, eventueel in een aangepaste baan of in een ander beroep, afhankelijk van hun gezondheidsproblemen). Gezien het belang van de STEM-richtingen (wetenschappen en techniek) - met inbegrip van de korte praktijkgerichte cycli - voor de arbeidsmarkt dient ook verder te worden ingezet op het aantrekkelijker maken van de keuze voor deze opleidingen.

5.3.2 Mededinging

Mededinging en concentratie vormen een belangrijk vraagstuk, met name in het licht van de negatieve gevolgen voor de mededinging van de **concentratie van marktmacht** in de afgelopen jaren in de handen van enkele spelers, waaronder bepaalde onlineplatforms, maar ook bepaalde dienstensectoren. In verschillende dienstensectoren blijven er belemmeringen voor de mededinging bestaan, zoals de Europese Commissie (2020) en de OESO (2020) regelmatig herhalen. Deze mededingingsproblemen kunnen een van de factoren vormen die de toenemende spreiding van de productiviteitsprestaties tussen de meest en de minst productieve ondernemingen verklaren. Gezien het nadelige effect van belemmerde concurrentie op de productiviteit, verzoekt de CRB de NRP in zijn toekomstige analyses prioriteit te geven aan dit probleem.

Om oneerlijke concurrentie te voorkomen met buitenlandse bedrijven die onderworpen zijn aan een minder restrictieve wetgeving op het vlak van (onder andere) de grondrechten van de werknemers en van de burgers, of ook inzake de bescherming van de gezondheid en van het leefmilieu, is het ook wenselijk om een governance en handelsbetrekkingen te bevorderen die een **level playing field** garanderen voor de ondernemingen. Een 'level playing field' voor de ondernemingen is essentieel om de transitie naar een koolstofneutrale en hulpbronnenefficiënte samenleving te waarborgen.

De CRB pleit ten slotte voor een versterking van de middelen van de **Belgische Mededingingsautoriteit**, gezien haar belangrijke rol in het vervolgen van concurrentiebeperkende praktijken en in het toezicht op de belangrijkste concentratie- en fusie-operaties, en gelet op de nieuwe bevoegdheid die haar in juni 2020 werd toegekend met betrekking tot de misbruiken van economische afhankelijkheid (B2B) (wet van 4 april 2019). De brc Mededinging (2020) heeft zich eveneens in die zin uitgesproken in het kader van haar advies over de versterking van de doeltreffendheid van de nationale mededingingsautoriteiten.

5.3.3 Andere belangrijke thema's

E-commerce

De gevolgen van de COVID-19-crisis voor de distributiesector zijn enorm op het gebied van de e-commerce en van de fysieke handel. De brc Distributie (2020) onderstreept in een recent advies de grote uitdaging waarvoor de overheden in België staan, namelijk de ontwikkeling van de e-commerce en de verbetering van de duurzaamheid ervan in symbiose met de fysieke handel. Billijke concurrentievoorwaarden voor de Belgische en buitenlandse e-commercebedrijven en een coherent beleid met concrete doelstellingen en maatregelen voor een duurzamere e-commercelogistiek en last mile in België zijn onontbeerlijk om deze uitdaging met succes aan te gaan (brc Verbruik et al. 2021).

Waardeketens

De pandemie en de transitie naar koolstofneutraliteit maken onze **afhankelijkheid van waardeketens** duidelijk. Het zou interessant zijn om diepgaande analyses uit te voeren van de sectoren die het zwaarst getroffen zijn en de gevolgen daarvan voor de productiviteit. De waardeketens van Belgische bedrijven beter begrijpen zou kunnen leiden tot doelgerichtere aanbevelingen om hun internationale positie te verbeteren, bijvoorbeeld door het diversifiëren van de waardeketens of, in specifieke gevallen, door het herlocaliseren van delen van waardeketens naar de Europese eenheidsmarkt.

De crisis heeft bovendien aangetoond dat sommige operaties die gericht zijn op het verhogen van de productiviteit kunnen leiden tot een verlies aan **veerkracht** (zoals de delocalisering van essentiële activiteiten). Omgekeerd kunnen sommige investeringen om de veerkracht te vergroten ten koste gaan van de productiviteitsgroei op korte termijn. Er dient een maatschappelijke reflectie plaats te vinden over onze strategische onafhankelijkheid van bepaalde essentiële goederen en diensten, die het analysekader van de individuele onderneming overstijgt. In dit kader betreurt de CRB dat het Plan voor Herstel en Veerkracht weinig elementen bevat met als doel de veerkracht van ons land te verbeteren (CRB en FRDO 2021a).

6. Herstelplan

6.1 *Institutioneel kader en belang van de sociale dialoog*

De Faciliteit voor Herstel en Veerkracht, die is ingebed in de Europese Green Deal, heeft vier algemene doelstellingen: bevordering van de economische, sociale en territoriale samenhang van de Europese Unie; versterking van de economische en sociale veerkracht; verzachting van de sociale en economische gevolgen van de crisis; en ondersteuning van de milieutransitie en de digitale transformatie.

Elke lidstaat van de Europese Unie werd verzocht een Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV) in te dienen bij de Europese Commissie om in aanmerking te komen voor de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht. Op 23 juni 2021 heeft de Europese Commissie een positieve beoordeling gegeven van het Plan voor Herstel en Veerkracht van België. De Commissie heeft het Belgische plan getoetst aan de criteria die op Europees niveau werden vastgesteld. In haar analyse heeft ze met name onderzocht of de investeringen en hervormingen in het plan van België de milieutransitie en de digitale transitie ondersteunen, bijdragen tot een efficiënte aanpak van de geïdentificeerde uitdagingen en zijn groeipotentieel, de jobcreatie en zijn economische en sociale veerkracht versterken.

De Commissie merkt ook op dat België tijdens het redactie- en goedkeuringsproces van het plan een brede waaier van belanghebbenden heeft geraadpleegd om de nationale toe-eigening van het plan te versterken. Op federaal niveau werd een groot aantal belanghebbenden geraadpleegd, waaronder de

sociale gesprekspartners en het maatschappelijk middenveld. De federale regering heeft een raadgevend comité opgericht, dat is samengesteld uit de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling, waarin de sociale gesprekspartners en het maatschappelijk middenveld (milieuorganisaties, organisaties voor ontwikkelingssamenwerking, consumentenorganisaties, jongerenorganisaties en academici) verenigd zijn, en dat in verschillende stadia van de opstelling van het plan adviezen heeft uitgebracht. De Nationale Arbeidsraad heeft zich aangesloten bij de gezamenlijke werkzaamheden van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling. Ten slotte moet worden opgemerkt dat de regering zich ertoe heeft verbonden om tijdens de tenuitvoerlegging van het plan de dialoog met de sociale partners en het maatschappelijk middenveld voort te zetten.

6.2 Inhoud

Voor de CRB en de FRDO (2021a) moet het PHV passen binnen een **langetermijnvisie** (met inbegrip van een langetermijnstrategie voor de overheidsinvesteringen) en dienen om een financieel en budgettair houdbaar beleid te voeren, met voldoende aandacht voor het beheer van de risico's (zowel op gezondheids-, economisch als milieugebied).

Deze brede visie moet de algemene richting aangeven en zorgen voor **samenhang tussen de verschillende bestuursniveaus** (federaal, regionaal, Europees). Ze vergt een **industriebeleid/industriële strategie** die investeringen in O&O, investeringen in renovatie, duurzame energie en mobiliteit, de transitie naar een circulaire economie en de digitale transitie integreert.

De COVID-19-pandemie heeft de **mondiale onderlinge afhankelijkheid** duidelijk gemaakt. Het herstel en de veerkracht van een kleine open economie zoals die van België zullen dan ook mee afhangen van een gecoördineerde Europese en mondiale aanpak, van de prestaties van zijn weefsel van industrie en diensten en van de omstandigheden waarin die opereren. In het kader van deze wereldwijde coördinatie en rekening houdend met de onderlinge afhankelijkheid tussen landen, is het belangrijk dat de Europese staten, waaronder België, hun verschillende verbintenissen inzake internationale solidariteit nakomen, in het bijzonder in het kader van Agenda 2030 en de 17 SDG's ervan, en de samenhang van al hun beleidslijnen met deze agenda garanderen.

Het PHV moet onderdeel zijn van een structureel proces van **duurzame ontwikkeling** (in een Europees en mondiaal kader) dat gebaseerd is op de evolutie van de wetenschappelijke kennis. In dit kader pleiten de CRB, de NAR en de brc Verbruik (2021) voor een versterkte interfederale coördinatie en een doeltreffende governance op het gebied van duurzame ontwikkeling, waarbij niet mag worden vergeten rekening te houden met de supranationale context (VN, IAO, Europese Commissie). Ze vragen dat een intrafederale en interfederale visie (een interfederaal plan) inzake duurzame ontwikkeling wordt ontwikkeld en dat daartoe de Interministeriële Conferentie Duurzame Ontwikkeling wordt heropgestart.

Inzake **productiviteit** stellen de CRB en de FRDO zich in een gemeenschappelijk advies (CRB en FRDO, 2021b) vragen bij het gebrek aan hervorming om (eerlijke) concurrentie tussen ondernemingen en een proactief beleid inzake consumentenbescherming te bevorderen, maatregelen die nochtans werden aangekondigd in het regeerakkoord. In het PHV is op federaal niveau ook geen structurele hervorming m.b.t. het O&O- en innovatiesysteem te vinden. Wat de transitie naar een circulaire economie betreft, formuleerden de CRB en de FRDO (2020) recent een aantal concrete aanbevelingen. Wat ten slotte opleiding betreft, hebben de Raden de regering opgeroepen om in het kader van het herstel actief werk te blijven maken van een aantal inspanningen en hervormingen die werden opgenomen in het regeerakkoord: de inschakeling op de arbeidsmarkt, de mobiliteit van werknemers naar sectoren waar tekorten bestaan, aspecten in verband met arbeidstijd en flexibiliteit, intermediaire arbeid, evaluatie van de verschillende vormen van contracten op de arbeidsmarkt en de eindeloopbaanregeling. Het is

belangrijk deze hervormingen in nauw overleg met de sociale partners en de andere stakeholders door te voeren, overeenkomstig de in het regeerakkoord aangegane verbintenissen.

Het PHV haalt slechts gedeeltelijk een investeringsachterstand in België in. De Raad roept op tot een structurele verhoging van de **overheidsinvesteringen** tot 4 % van het bbp per jaar tegen 2030. De Raad betreurt voorts dat geen hervorming wordt voorgesteld die een betere budgettaire coördinatie tussen de deeltentiteiten mogelijk moet maken. Zo'n hervorming zou het België gemakkelijker maken om zijn doelen op het vlak van overheidsinvesteringen te bereiken.

Ook **privé-investeringen** moeten worden aangemoedigd. De combinatie van openbare en privé-investeringen heeft immers een groter multiplicatoreffect op de economie. Het is een belangrijke taak van de overheid om duidelijk te maken in welke richting verder moet worden gewerkt. Dit vereist een duidelijk, consistent en stabiel reglementair kader dat de investeerders de nodige rechtszekerheid garandeert. Dat kader moet tegelijk de grondrechten van werknemers en burgers en de bescherming van de gezondheid en het leefmilieu waarborgen en moet een negatieve impact op de vitaliteit van de ondernemingen vermijden.

7. Bibliografie

BRC MEDEDINGING (2020), [De versterking van de efficiëntie van de nationale mededingingsautoriteiten \(omzetting van de ECN+-richtlijn\)](#), CRB 2020-2321.

BRC VERBRUIK en BRC DISTRIBUTIE (2021), [Nood aan een gecoördineerd beleid voor een duurzame e-commercelogistiek en last mile](#), CRB 2021-1970.

BRC DISTRIBUTIE (2020), [De COVID-19-crisis en de lockdowns boosten de e-commerce en laten de klassieke distributiesector bloeden](#), CRB 2020-2280.

CINGANO, F. (2014), Trends in Income Inequality and Its Impact on Economic Growth », OECD SEM Working Paper N° 163.

CORDEMANS, N. (2019), Inclusieve groei: een nieuw maatschappelijk paradigma? , NBB, Economisch Tijdschrift, juni 2019, blz. 1-22.

CRB (2020), [Naar regelgeving die beleidsdoelstellingen realiseert tegen minimale kosten](#), CRB 2020-0100.

CRB en FRDO (2020), [Gezamenlijk advies over de circulaire economie](#), CRB 2020-0415.

CRB en FRDO (2021 a), [Tussentijds advies over de strategische krachtlijnen van het ontwerp van plan voor herstel en veerkracht](#), CRB 2021-0440.

CRB en FRDO (2021b), [Initiatiefadvies betreffende het plan voor herstel en veerkracht - luik "Structurele hervormingen"](#), CRB 2021-0900.

CRB en FRDO (2021c), [Advies over het ontwerp van federaal actieplan circulaire economie](#), CRB 2021-2240.

CRB en NAR (2020), [Bijdrage van de CRB en de NAR in het kader van de voorbereiding van het Nationaal Hervormingsprogramma 2020](#), CRB 2020-1065.

CRB, NAR en BRC VERBRUIK (2021), [Advies over het voorontwerp van federaal plan voor duurzame ontwikkeling 2021-2025](#), CRB 2021-1665.

DABLA-NORRIS E., K. KOCHHAR, N. SUPHAPHIPHAT, F. RICKA en E. TSOUNTA (2015), Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective, IMF Staff Discussion Note 15 / 13, juni 2015.

DE RIDDER, K. et al. (2020), Evaluation of the socio-economic impact of climate change in Belgium, juli 2020, 253 blz.

DUMONT, M. (2019), Tax incentives for R&D in Belgium – Third evaluation, WP 04-19, 77 blz.

EUROPESE COMMISSIE (2020), Verslag 2020 voor België, Brussel.

OESO (2015), *Vers une croissance verte ? Suivi des progrès »*, Études de l'OCDE sur la croissance verte, Éditions OCDE, Parijs.

OESO (2020), *OECD Economic Surveys: Belgium 2020*, OECD Publishing, Parijs.

SCHOONACKERS, R. (2020), *Zijn fiscale stimuli voor R&D doeltreffend?*, NBB, Economisch Tijdschrift, september 2020, blz. 1-20.

VENNIX, S. (2019), *Research and development activities in Belgium: A snapshot of past investment for the country's future*, NBB, Working Paper nr. 373, juli 2019.